

MUSEUM EN SCHOOL VAN KUNSTNIJVERHEID TE UTRECHT

"Het rijke Utrecht, de vierde belangrijke stad des Rijks, waar zooveel kunstnijverheidsschatten, zelfs op verborgen plaatsen bij Vereenigingen en particulieren aanwezig zijn, mag niet langer zonder dergelijk Museum zijn". Met deze woorden werd in 1884 geprobeerd de ingezetenen van Utrecht over te halen het op te richten Museum van Kunstnijverheid te steunen¹. Het museum, dat in november van dat jaar geopend werd, zou volgens de oprichters een gunstige invloed hebben "op de aankweeking van kunstzin en de veredeling van den smaak des volks" Het is de vraag of het museum dit doel gedurende de ca. 40 jaar van zijn nogal moeilijke bestaan bereikt heeft. Het is echter wel zeker, dat de opleidingen die eraan verbonden waren, veel invloed hebben gehad op talloze jonge Utrechtse ambachtslieden. Een van hen was niemand minder dan Gerrit Rietveld, die op 16-jarige leeftijd begon met een cursus vaktekenen en stijl- en ornamentleer in het museum.

De musea van kunstnijverheid kwamen voort uit een internationale beweging die in de 19e eeuw ontstond. Men wilde de ambachtskunst, die door de nieuwe machinale technieken gedegenereerd was, stimuleren en veredelen. Er werd gepleit voor een terugkeer naar het handwerk en een hernieuwde samenwerking tussen kunstenaar en ambachtsman. Een andere ontwikkeling was, dat men de kunstnijverheidsprodukten voor een groter publiek wilde bestemmen. Kunst moest niet langer voorbehouden zijn aan de elite; dank zij andere technieken konden nu op eenvoudige en doelmatige wijze artistieke produkten worden vervaardigd die voor iedereen bereikbaar waren. De musea van kunstnijverheid, waaraan ook scholen en bibliotheken verbonden waren, hadden tot doel kunstvoorwerpen uit vroeger tijden te tonen als inspiratiebron voor een nieuwe stijl. Het eerste museum van kunstnijverheid werd in 1857 in Londen opgericht (het South-Kensington-museum, later Victo-

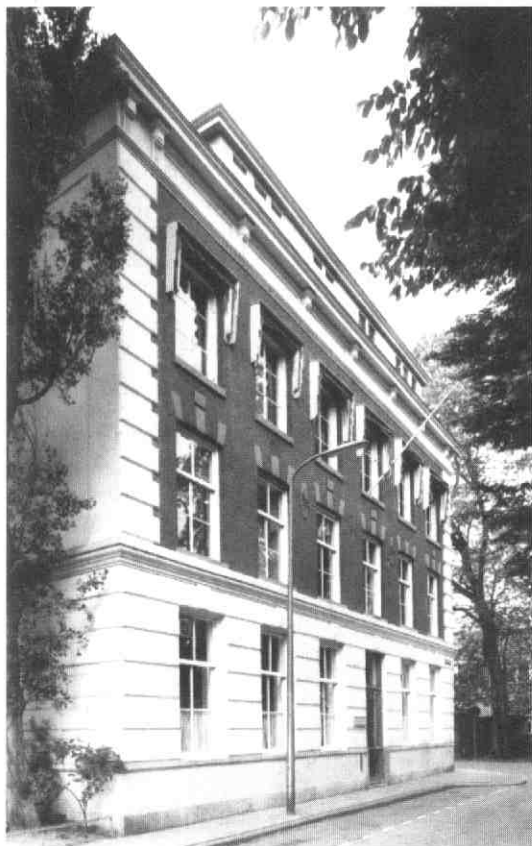
ria and Albert Museum). Dit voorbeeld werd weldra in andere landen gevolgd. Haarlem was de eerste plaats in Nederland die een kunstnijverheidsmuseum opende (1877). Utrecht maakte een goede beurt door in 1884 als tweede te volgen.

De oprichting van het Utrechtse museum werd mede mogelijk gemaakt door een initiatief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen: aan drie plaatsen die een museum als in Haarlem wilden openen, zou een subsidie van f 3000,- worden verleend, mits ze een geschikt lokaal konden aanwijzen en zelf ook voor een bedrag van f 3000,- konden zorgen. In Utrecht ging een "Commissie voor de oprichting van een Museum van Kunstnijverheid" met voortvarendheid aan de slag. Het gemeentebestuur bleek bereid te zijn de lokalen boven het Ikkantoor aan de Wittevrouwenkade beschikbaar te stellen. Utrechtse ingezetenen en verenigingen brachten de vereiste som op en zo

voldeed Utrecht aan de gestelde voorwaarden. Op 1 april 1884 werden de statuten goedgekeurd van de Vereeniging "Het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid". Het doel van de vereniging werd als volgt omschreven: "de bevordering van kunstzinnigheid bij de nijverheid in 't algemeen en bij den ambachtsstand in 't bijzonder"². Men kon lid van de vereniging worden door jaarlijks *f* 5,- bij te dragen en begunstiger door *f* 10,- per jaar of *f* 200,- ineens te schenken. Het bestuur van de vereniging werd samengesteld uit negen leden, die aangewezen werden door diverse instellingen op het gebied van nijverheid en kunst. In de loop der jaren zouden vele bekende Utrechtse bestuursleden zijn, zoals de industrieel Jacob Duyvis, de juwelier A. Begeer, de edelsmid J.H. Brom, de archivaris mr. S. Muller Fz. en de hoogleraar prof.dr. W. Vogelsang. Van 1884 tot aan zijn dood in 1908 was de koopman en politicus H.A. van Beuningen voorzitter van het bestuur. Van Beuningen, die in Utrecht talloze functies bekleedde en die in 1896 de Steenkolenhandelsvereniging oprichtte, was de vader van Daniel George van Beuningen, de kunst-

verzamelaar wiens naam verbonden is aan het Rotterdamse museum Boymans-van Beuningen.

Met ingang van 1 mei 1884 werd de architect P.J. Houtzagers aangesteld als directeur. Hij kreeg in eerste instantie tot taak de lokalen in te richten als museum. Dat was geen eenvoudig karwei. Het gebouw aan de Wittevrouwenkade had deel uitgemaakt van de Willemskazerne, die in 1877 grotendeels door brand was verwoest. Alleen de beide zijgebouwen waren gespaard gebleven; op de plaats van het middengedeelte was inmiddels in 1882 de Hogere Burgerschool voor Meisjes gebouwd. De bovenverdiepingen van het rechter zijgebouw, Wittevrouwenkade 6a (toen nog wijk H nr. 751), moesten omgetoverd worden tot kunstnijverheidsmuseum. Het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad beschrijft hoe de lokalen eruit zagen: "'t Waren groote, holle vertrekken, met vieze wanden en onooglijke vloeren, nog geheel het kenmerk dragende van hunne vroegere bestemming, toen zij, als een gedeelte der Willemskazerne, dienden voor tijdelijke gevangenis van militairen. Er moest dus veel gedaan worden om zulke lokalen voor hunne nieuwe bestemming gereed te maken; zij moesten schoongemaakt, uitgebroken, beter verdeeld worden, enz."³ In augustus kon begonnen worden met het opstellen van de voorwerpen die waren aangekocht, geleend of ten geschenke ontvangen. Op de eerste verdieping bevonden zich de directiekamer, de bibliotheek, een kamer met metalen, smeedwerk, aardewerk, glaswerk en porselein, een kamer met meubels en houtsnijwerk en een kamer met textiele kunst; op de tweede verdieping waren drie kamers ingericht met pleisterafgietsels, terwijl de gangen gevuld waren met afgietsels, platen en tekeningen. P.J. van Ooijen werd aangesteld als bode en bewaarder; hij werd bijgestaan door zijn echtgenote, die de lokalen voor *f* 0,50 per week "stofschoon" hield. Op zaterdag 29 november 1884 vond in de gymnastiekzaal van de Hogere Burgerschool voor Meisjes de feestelijke opening plaats.

Het voormalige museumgebouw Wittevrouwenkade 6 in 1974. Foto Fotodienst Gemeente Utrecht. GAU, Topografisch-Historische Atlas.

De start van het museum was veelbelovend. Het ledental was inmiddels tot 100 gegroeid en gedurende de eerste vijf maanden werd het museum door 3000 personen bezocht. De meeste bezoekers kwamen op zondag, omdat de toegang dan gratis was; woensdags moest een entree van *f* 0,25 worden betaald. Vanaf 1887/88 was ook het bezoek op woensdag gratis. De openingstijden waren van 13.00-16.00 uur. Tijdens tijdelijke tentoonstellingen was het museum dagelijks geopend. In het seizoen 1885/86 trok vooral de tentoonstelling van kunstnaaldwerk veel belangstel-

ling. Toch was het bestuur nog niet tevreden. Vanaf het begin was het de bedoeling aan het museum ook een school te verbinden en men rustte niet, voordat dit doel bereikt was. Het bestuur was van mening dat de school "eene levensader voor deze inrichting" moest worden, en dat het museum daarna pas volkomen aan zijn taak zou beantwoorden⁴. De vereiste geldelijke middelen ontbraken echter. Toen bleek dat van de regering voorlopig geen steun te verwachten was, werden aan diverse verenigingen verzoeken tot financiële ondersteuning gericht. Van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen kwam de belofte dat aan de algemene vergadering voorgesteld zou worden gedurende vijf jaar f 500,- per jaar te schenken. De behoefte aan kunstindustrieel onderwijs werd zo dringend gevonden, dat men de beslissing over deze subsidie niet eens afwachtte. Er werden lokalen in orde gebracht en per december 1886 gingen de avondlessen voor mannelijke leerlingen van start. Er hadden zich voor deze cursus "ruim 30 jongelieden" aangemeld en er werden na toelatingsexamens 11 leerlingen aangenomen. De minimumleeftijd was 16 jaar. De jongens moesten in de wintermaanden maar liefst vijf avonden in de week present zijn: op maandag, dinsdag en vrijdag kregen zij van 7-9 uur les in vaktekenen, op woensdag werd van 7-8 uur stijlen ornamentleer gegeven en op woensdag en donderdag moest van 8-10 uur geoefend worden in stijlvormen. Daarnaast werd van de leerlingen "vrije studie" verwacht in het museum en de bibliotheek. Het schoolgeld bedroeg per jaar f 10,-. Per 1 april 1887 begonnen ook daglessen voor vrouwelijke leerlingen; voor deze lessen, die op twee middagen per week gegeven werden en die f 15,- per jaar kostten, hadden zich 17 dames opgegeven, van wie er 8 werden toegelaten. Het onderwijs werd gegeven door de directeur van het museum, P.J. Houtzagers. De in het museum aanwezige kunstvoorwerpen en boeken dienden als leermiddelen van de school; omgekeerd konden ook de voor de school aangekochte leermiddelen in het museum worden tentoongesteld.

Toen de subsidieverlening door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen eenmaal zeker was, breidde men het onderwijs uit. In 1887/88 werd G.W. Dijsselhof uit Amsterdam aangesteld als leraar in het boetseren. Hij vertrok het jaar daarop naar Berlijn en hij werd opgevolgd door de Amsterdamse beeldhouwer L.J.Th. Kamman; deze gaf na enkele jaren niet alleen lessen in boetseren, maar ook in beeldhouwen en houtsnijden. In 1888/89 werd T. van der Laars, eveneens uit Amsterdam, benoemd tot leraar in het decoratief-schilderen (later ook handtekenen/

schilderen en ontleedkunde/proportieleer). Houtzagers gaf onderwijs in vaktekenen en stijl- en ornamentleer; vanaf 1907/08 werd hij daarbij geassisteerd door de architect C.J. de Haas. De cursussen bleken in een behoefte te voorzien. Er meldden zich ieder jaar weer belangstellenden. Vanaf 1889/89 was steeds een van de tentoonstellingen gewijd aan werk van leerlingen. In 1890/91 werd besloten in het vervolg getuigschriften uit te reiken aan leerlingen die de school verlieten, en absentielijsten en een "stamboek" bij te houden. Over de vlijt van de leerlingen had men niet te klagen: "Er zijn wel enkelen, die het minder aangenaam vinden na den ganschen dag gewerkt te hebben 's avonds ook nog gebonden te zijn en dat op een leeftijd, waarop hunne kameraden langs de straat loopen of in 't koffiehuis doorbrengen, maar het meerendeel woonde toch geregeld de lessen bij, en onder hen zijn er verscheiden, die reeds 3 jaren de school bezochten"⁵. Verschillende leerlingen bleken "voor artistieke arbeid bruikbaar te zijn". Zij kregen diverse opdrachten in de stad, bijvoorbeeld voor beeldhouwwerk en sierschilderwerk. Het bestuur constateerde in 1890/91 volstaan: "Het kan niet anders of wij zullen door deze en dergelijke leerlingen invloed gaan uitoefenen op onze industrie".

Inderdaad hebben veel van de jonge ambachtslieden die de lessen volgden, later hun sporen verdiend. Enkele voorbeelden: de schilder Douwe van der Zweep, de edelsmid Jan Eloy Brom en de schilder P.F.A. Swillens. De leerling die de meeste roem zou vergaren, was echter Gerrit Th. Rietveld. Hij begon in 1904 op 16-jarige leeftijd met de avondlessen vaktekenen en stijl- en ornamentleer en zou deze vier jaar lang volgen. Hij kreeg drie jaar achtereen een prijs "wegens betoonde vlijt en getrouw schoolbezoek" en in 1907/08 ontving hij ook nog een prijs als "veelbelovende leerling". Door de lessen van architect Houtzagers is wellicht zijn interesse voor architectuur ontstaan. H. Schaafsma, die ongeveer in dezelfde tijd de lessen volgde, schrijft in zijn biografie over Rietveld in 1959: "Zijn leermeester, architect P. Houtzagers, was een deftige man, die graag zelf van de bok de paarden voor zijn elegante wagentje mende. Nog altijd spreekt Rietveld met dankbaarheid over zijn lessen"⁶. De architect P.J.C. Klarahamer, bij wie Rietveld later, samen met zijn vroegere medeleerlingen C. Mus en R. Straus, avondlessen zou volgen, was zelf van 1893-1897 leerling van Houtzagers.

In 1894/95 kreeg het Museum van Kunstnijverheid de beschikking over het gehele gebouw Wittevrouwenkade 6. Het jaar daarop kwam het verheugende bericht, dat het de minister van Binnenlandse Zaken behaagd had de vereniging een

jaarlijkse subsidie van f 1000,- toe te kennen. Men had nu dus de ruimte en de financiële middelen voor een verbouwing. De hoofdingang kwam in het midden van de gevel aan de Wittevrouwenkade. De ruimten op de begane grond en de 1e verdieping werden ingericht als museum en de 2e verdieping werd geheel bestemd voor het onderwijs. De museumvoorwerpen konden, over meer lokalen verdeeld, beter worden gerangschikt en gunstiger worden tentoongesteld. Ook werd de verlichting verbeterd. Het bestuur was zeer tevreden over het resultaat: "Ons gebouw geeft nu, zij 't ook op bescheidene wijze, den indruk van een Museum"⁷. Ook de journalist van het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad, die door "de beschaafde en humane directeur, de heer Houtzagers", door het vernieuwde museum rondgeleid werd, was zeer enthousiast: "Hoe geheel anders is, om bij het begin te beginnen, de ingang! Men wil zich vervoegen bij de achterdeur, heel om den hoek, die langs een leelijke trap naar nauwe bovenportalen leidde; - jawel, met krijt grijnst u het woord 'gesloten' van die deur tegemoet en ge bespeurt dat thans de heuschelijke ingang van het gebouw, vlak in het midden van het front, wezenlijk tot het museum leidt"⁸. De journalist was ook

zeer te spreken over de boogopeningen die in de muren waren aangebracht. Vanuit de hal met het portiershokje had men daardoor "het doorzicht naar al de vertrekken". De kleuren van wanden en vloer - geel, bruin en grijs - vormden "een uiterst passende, warmen achtergrond". De journalist vond het "een vriendelijk, gezellig, smaakvol en hoog interessant museum". Ook het onderwijs wordt in zijn uitvoerige verslag genoemd: "En waarlijk, voor hen die zich op deze studie toeleggen, wordt ambacht en nijverheid geadeld tot kunst". In verband met de verbouwing was het museum een half jaar gesloten. Op 30 november 1897 vond de heropening plaats, waarvoor men, evenals in 1884, bijeenkwam in het gymnastieklokaal van de Hogere Burgerschool voor Meisjes. Jhr. mr. Victor de Stuers, hoofd van de afdeling Kunsten en Wetenschappen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, hield bij die gelegenheid een rede over de geschiedenis van kunst en kunstnijverheid; hij wees daarbij ook op het belang van de combinatie van school en museum: "een kunstschool zonder museum doet denken aan een marine-instituut in Zwitserland"⁹.

Een van de zalen van het museum, ingericht als kamer in de stijl van de Hollandse renaissance. Illustratie in de catalogus van 1902. GAU, arch. MvK, inv.nr. 10.

Uit de catalogus die Houtzagers in 1902 samenstelde, blijkt welk materiaal men in het museum kon tegenkomen. De verzameling was verdeeld in vijf afdelingen. De eerste afdeling ("werken in steen en plastic in zachtere stoffen") bevatte vooral modellen en afgietsels van fragmenten van gebouwen en van beeldhouwwerken uit diverse periodes en landen. In de tweede afdeling was "ceramiek" ondergebracht; daar kon men Chinees en Japans porselein aantreffen, maar ook Wedgewood, Delfts aardewerk, een vaasje van de Utrechtse fabriek Mobach, glazen uit de 17de eeuw en een gebrandschilderd raam van H.J. Geuer. De derde afdeling toonde "werken in hout": meubels, kistjes en andere houten voorwerpen, maar ook nagemaakte panelen van kasten en deuren. Een van de vertrekken was als een kamer ingericht met meubels en voorwerpen uit de Hollandse renaissance. De vierde afdeling, "werken in metaal", bevatte kandelaars en andere voorwerpen (waaronder veel reproducties) en fragmenten van gebouwen, zoals gevelankers en deurbeslag. In de vijfde afdeling was textiele kunst opgenomen: (imitatie)gobelins, Chinees borduurwerk, zijden stoffen, macraméwerk, diverse soorten kant, enz. Naast deze vijf afdelingen waren er nog "diversen", zoals een "parlemoerschelp" en een "oud muntbiljet uit 1793". Bij alle afdelingen werd getracht voorwerpen van zoveel mogelijk periodes en volkeren te tonen. De voorbeeldfunctie van het materiaal was daarbij van meer belang dan de waarde in geld. Er was dan ook in heel veel gevallen sprake van afgietsels, imitaties en reproducties. Houtzagers geeft dat in zijn catalogus toe: "Niet alle voorwerpen kunnen meesterwerken genoemd worden"¹⁰.

In de tien jaren die op de verbouwing van 1897 volgden, werden nog meer verbeteringen aangebracht. In 1905/06 was het dank zij een legaat mogelijk de ruimten op te knappen en de verzameling anders te rangschikken. In 1907/08 werden twee schoollokalen tot één verenigd en werden de oude lampen in alle schoollokalen vervangen door "hangend gloeilicht". Ondanks deze verbeteringen kreeg men steeds meer de behoefte aan andere huisvesting. Zowel voor het museum als voor de school waren de lokalen te krap. De geldmiddelen gingen echter achteruit door verlies van leden. Het jaarverslag over 1913/14 meldt somber: "In weerwil van de uiterste zuinigheid blijven de rekeningen tekorten aanwijzen. (...) Ons streven wordt blijkbaar door het beschaafde deel der burgerij nog te weinig gewaardeerd en ook bij de regeering wordt nog te weinig ingezien, hoezeer het kunstindustriële onderwijs tot vermeerde-

VERSLAG

**DER VEREENIGING HET
UTRECHTSCH MUSEUM
VAN KUNSTNIJVERHEID
TE UTRECHT,**

**OVER HET JAAR MCM—MCMII
UITGEBRACHT IN DE
ALGEMEENE VERGADERING
VAN XXIX MEI MCMII**

Jaarverslag over 1900-1901. GAU, arch. MvK, uit inv. nr-4.

ring van welvaart kan bijdragen". Er werd wel door rijk, provincie en gemeente een subsidie verleend, maar het bestuur vond dat het kunstindustriële onderwijs vergeleken met het ambachtsonderwijs stiefmoederlijk bedeed werd. De getallen tonen aan hoe nijpend de situatie was: het ledental bedroeg in 1894/95 nog 139, tien jaar later 77 en twintig jaar later, dus in 1914/15, 33. Het aantal bezoekers verminderde van 1800 in 1894/95 tot 250 in 1914/15. Er was echter toch een lichtpuntje: in 1914 besloot de Gemeenteraad het voormalige Catharijneconvent aan de Lange Nieuwstraat, dat Militair Logement geweest was, aan de vereniging af te staan¹¹.

Reeds in 1912/13 had het bestuur het oog laten vallen op dit voormalige kloostergebouw, dat ruim tweemaal zoveel ruimte bood als het gebouw aan de Wittevrouwenkade. Het gemeentebestuur bleek wel iets te voelen voor dit idee, maar het besluit daarover kwam net te laat. De Eerste Wereldoorlog brak uit, met als gevolg dat een subsidieverhoging door het rijk teruggenomen werd en het kloostergebouw vooreerst nog voor militaire doeleinden beschikbaar moest blijven. "Voorwaar een groote teleurstelling", schreef het bestuur in het jaarverslag over 1915/16. Vanaf 1 januari 1916 werd de verhoging van de rijkssubsidie alsnog verleend, maar voor het gebruik van het Catharijneconvent moest gewacht worden op vrede. Bovendien moesten de lessen beperkt worden door het gebrek aan brandstof. Men hield echter de moed erin en maakte in 1917 zelfs plannen tot uitbreiding en reorganisatie van het onderwijs. Het werd steeds meer duidelijk, dat het onderwijs meer toekomst had dan het museum. Uit de bezoekersaantallen bleek dat men uitgekeken raakte op het museum, dat ondanks alle goede bedoelingen een nogal rommelige indruk gemaakt moet hebben. Het bestuur zag bovendien in, dat de verzameling "nimmer zoodanige uitbreiding zoude kunnen verkrijgen, dat zij een volledig beeld zou geven van de ontwikkelingsgang der Kunstnijverheid"¹². In 1919 werd besloten een groot deel van de collectie ter overname aan de gemeente Utrecht aan te bieden ten behoeve van het Centraal Museum. Alleen de gipsafgietsels van bouwfragmenten en architectonische beeldhouwwerken, en een klein aantal kunstnijverheidsvoorwerpen zouden als "voorbeelden-verzameling voor dagelijksch gebruik" behouden worden. De onderhandelingen over de overname namen veel tijd in beslag. De gemeente wilde graag een deel van de verzameling in het Centraal Museum opnemen, dat in 1921 zou verhuizen naar de Agnietenstraat. Over de prijs, de selectie en de voorwaarden werd echter uitvoerig gecorrespondeerd tussen vereniging, ge-

meentebestuur en gemeentearchivaris¹³. De laatste had in die tijd nog de leiding over het Centraal Museum. De secretaris van de vereniging, jkvr.dr. C.H. de Jonge, bevond zich in een moeilijke positie, want zij was tevens conservatrice van het Centraal Museum. In 1921 werd dan toch overeenstemming bereikt over de aankoop door de gemeente van een deel van de verzameling voor het bedrag van f 4000,-. Het ging om 215 voorwerpen, in waarde variërend van f 2,- (voor een ijzeren haardplaat) tot f 800,- (voor een eikehouten dubbele kast op balpoten met inleg van ebbhout)¹⁴. In februari 1922 vond de verhuizing plaats. Het museum was toen al enkele jaren voor het publiek gesloten.

Terwijl het museum opgedoekt werd, had men nog steeds grote plannen met het kunstnijverheids-onderwijs. In 1918/19 werd zelfs besloten een dag-school op te richten. De heer Houtzagers, die meer had gezien in uitbreiding van de avondcursussen, wachtte deze verandering niet af. In het verenigingsjaar 1919/20 trad hij af als directeur van museum en school. In het jaarverslag werd zeer terecht "een woord van hulde en dank" geplaatst voor alles wat Houtzagers gedurende 37 jaar had gedaan "ten bate van het Kunstnijverheids-onderwijs en de ontwikkeling van den Kunstzin". De assistent-leraar C.J. de Haas werd voorlopig benoemd als waarnemend directeur. In 1920/21 werden twee nieuwe leraren aangesteld: W. van Leusden en Jaap Gidding. Intussen werd nog steeds gewacht op een andere behuizing. In de jaarverslagen van 1918/19 en 1919/20 werd zonder verdere toelichting meegedeeld: "De verhuizing naar het Catharijneklooster kon nog niet plaats hebben". Daarna had men de handen vol aan financiële problemen: "Terwijl de plannen tot reorganisatie der School na de in het vorig jaarverslag bedoelde besprekingen meer en meer een stadium van rijpheid bereikten, verstoorde de door economische toestanden geboden spaarzame besteding van Rijks- en Gemeentemiddelen elke illusie omtrent de mogelijkheid van uitvoering ervan"¹⁵. Na teleurstellende onderhandelingen met de gemeente over verbetering van het gebouw werd zelfs overwogen de school op te heffen. Zo ver kwam het echter (nog) niet: de gemeente stelde in 1922 de Openbare Lagere School aan de Weistraat (later Mgr. Van de Weteringstraat) beschikbaar voor het onderwijs. De vereniging zou slechts korte tijd gebruik maken van de nieuwe huisvesting. Begin 1924 kwam de onheilstijding dat de minister om bezuinigingsredenen besloten had de subsidie na april in te houden. Toen bleek dat de gemeente ook niets voelde voor een verdere voortzetting van het onderwijs, moest het bestuur besluiten de lessen met ingang van 15 april 1924 te beëindigen. De laatste cursus werd nog door 27 leerlingen gevolgd.

De vereniging, die in 1924 nog slechts 14 leden telde, bleef na de opheffing van zowel museum als school vreemd genoeg bestaan. De naam was inmiddels wel gewijzigd. In verband met de sluiting van het museum waren in 1921 nieuwe statuten opgesteld. Het doel was sindsdien "de voortbrengselen der nijverheid in vorm en versiering te veredelen" en dit doel trachtte men alleen nog te bereiken door het geven van onderwijs¹⁶. In de statuten duikt ineens de nieuwe naam op: "Vereeniging ter Bevordering van Nijverheidskunst". Als oprichtingsjaar wordt niet 1921 maar 1914 aangehouden. Dit was een truc om te verdoezelen dat de Vereeniging "Het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid", die in 1884 opgericht was voor een periode van 29 jaar en 8 maanden, officieel in 1914 opnieuw opgericht had moeten worden. Pas in 1929 kwam dit gesmokkel aan het licht en werd eraan getwijfeld of de nieuwe vereniging wel rechtspersoonlijkheid bezat¹⁷. De vereniging kon echter ongehinderd haar sluimerend bestaan voortzetten. Toen er in 1957 nog slechts twee verenigingsleden (tevens bestuursleden) over waren, besloot men toch maar tot opheffing over te gaan. De eigendommen werden bestemd voor de "Stichting Kunstbevordering", die op 29 augustus 1958 opgericht werd. De nieuwe stichting had tot doel "de ontwikkeling van jonge Utrechtse Kunstenaars op het gebied van de schilderkunst, de beeldende kunst en kunstnijverheid, in de meest uitgebreide zin, te bevorderen"¹⁸. De twee laatste bestuursleden van de opgeheven vereniging, jhr.ir. A.R. von Weiler (directeur van de N.V. "Koninklijke Begeer Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst) en mr. J.H. Fischer (advocaat en procureur) kregen een zetel in het stichtingsbestuur.

De Stichting Kunstbevordering heeft het ruim twee decennia volgehouden. Na de liquidatie werd het resterende kapitaal bestemd voor het vervaardigen van bronzen bustes van de componisten Béla Bartók en Peter Schat. Deze "componistenkoppen" werden op 7 januari 1981 overhandigd aan het Muziekcentrum Vredenburg. Een paar maanden later, op 13 mei 1981, werd door de voormalige secretaris het archief van de stichting geschonken aan de Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht. Dit archief bevatte ook stukken van de Vereeniging "Het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid" en de "Vereeniging ter Bevordering van Nijverheidskunst". Bij het Centraal Museum te Utrecht berust het grootste deel van het archief - inclusief leerlingenregisters - van de beide verenigingen. Deze stukken zijn vermoedelijk in 1924 door de laatste secretaris, mevrouw De Jonge, meegenomen naar het Centraal Museum,

waar zij immers werkzaam was als conservatrice (later als directrice). Dank zij de bewaard gebleven archivalia zullen het Museum van Kunstnijverheid en de bijbehorende school niet geheel in vergetelheid raken.

Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht,

J.N. van der Meulen

Alexander Numankade 199, 3572 KW Utrecht

Noten:

1. GAU, arch. MvK, inv.nr. 4, in jaarverslag 1884/85.
2. GAU, arch. MvK, inv.nr. 1.
3. GAU, bibl.sign: L 63 III g, 30 november 1884.
4. GAU, arch. MvK, inv.nr. 4, jaarverslag 1884/85.
5. Ibidem, jaarverslag 1890/91.
6. Schaafsma, H., Gerrit Rietveld, bouwmeester van een nieuwe tijd. Utrecht, 1959. GAU, bibl.sign: XIII A 3.
7. GAU, arch. MvK, inv.nr. 4, jaarverslag 1897/98.
8. GAU, bibl.sign: L 63 IV j, 28 november 1897.
9. GAU, arch. MvK, inv.nr. 4, bijlage jaarverslag 1897/98.
10. GAU, arch. MvK, inv.nr. 10.
11. GAU, bibl.sign: XXXIII F 15 pag. 641-642 en XXXVI A 21 nr. 27.
12. GAU, arch. MvK, inv.nr. 5, jaarverslag 1918/19.
13. GAU, arch. Gemeentelijke Archief- en Foto-dienst, inv.nrs. 57-60.
14. Ibidem, inv.nr. 59, brief nr. 116.
15. GAU, arch. MvK, inv.nr. 13, jaarverslag 1921.
16. GAU, arch. MvK, inv.nr. 11.
17. GAU, arch. departement Utrecht van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, inv.nr. 89.
18. GAU, arch. MvK, inv.nr. 15.

GAU = Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht
MvK = Vereeniging "Het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid", Vereeniging ter Bevordering van Nijverheidskunst en Stichting Kunstbevordering